

"אקדמיה"

עם הפנים לצפון"

תרגיל חקר –

סיכום, תובנות והמלצות

נתנאל כץ, יואב בן אריה ועינת חיים כץ – צוות מובילים באקדמיה 2020.

המסמך מבוסס על עיבוד אינטגרטיבי של תוצרי תרגיל החקר בשותפות עם עמיתי התכנית:

פרופ' מונא חורי-כסאברי, דיקנית בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האונ' העברית

ד"ר דורון פארן, יו"ר הוועדה האקדמית, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה

פרופ' יריב צפתי, מרצה בפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת חיפה

ד"ר יוסף משהראוי, מרצה בכיר ויו"ר ועדת ההיגוי לשילוב ערבים, אוניברסיטת ת"א

תוכן העניינים

מובילים באקדמיה
Leadership in Academia

3. הקדמה 8

תמונת מצב נוכחית: צפון הארץ דורש פיתוח אזורי 4

4. ובדגש על מוסדות להשכלה גבוהה: נדרשת תמיכה לטובת טיוב של ההשכלה הגבוהה בצפון. 4

בטווח הקצר – חיזוק ההשכלה הגבוהה הקיימת ויצירת תשתית לעתיד. 5

בטווח הארוך – הקמת אוניברסיטה 6

מודל א': אוניברסיטת חיפה כעוגן 7

חוזקות 7

7. חולשות 7

7. הזדמנויות 7

איומים 7

מודל ב': הסבת מכללה מובילה לאוניברסיטה 7

חוזקות 8

8. חולשות 8

8. הזדמנויות 8

איומים 8

מודל ג': הקמת רשת רב-קמפוסית 8

חוזקות 8

8. חולשות 8

8. הזדמנויות 8

..... איומים 8

..... מודל ד': הקמת אוניברסיטה חדשה 8.

..... חוזקות 8

8..... חולשות 8

9..... הזדמנויות 9

..... איומים 9

9..... מודל ה': השארת המצב הקיים 9

..... חוזקות 9

9..... חולשות 9

9..... הזדמנויות 9

..... איומים 9

..... סיכום 9

..... ביבליוגרפיה 10

..... נספח 1 – מתווה תרגיל החקר 11.

..... נספח 2 – טבלה מרכזת 15

הקדמה

מערכות ההשכלה הגבוהה בעולם ניצבות בימינו בפני אתגרים רבים ומגוונים, החל מתהליכי הוראה ולמידה חדשים, דרך תחרות גוברת על משאבים, ועד שינויים בתפיסות תרבותיות עכשוויות, המערערים על מושגי יסוד כגון "ידע" ו"למידה".

נוכח מציאות מאתגרת זו, מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מנוהלת על ידי אנשי אקדמיה בכירים אשר עיקר עיסוקם והכשרתם הינו מחקר והוראה. ההתמודדות עם המציאות המשתנה מחייבת אימוץ של תפיסת הובלה אינטגרטיבית, המשלבת בין הפן המנהלי והפן האקדמי באופן המביא לידי ביטוי את מגוון היכולות ונקודות המבט.

עמיתי תכנית מובילים באקדמיה יצאו במסגרת התכנית לתרגיל חקר בנוגע לשאלת נוכחותה של מערכת ההשכלה הגבוהה באזור צפון הארץ. שאלה זו מלווה את מדינת ישראל שנים רבות ומורכבת מהיבטים

ושיקולים רבים: פוליטיים, כלכליים, חברתיים, ולאורך השנים הושמעו עמדות שונות ונגטו מהלכים שונים המנסים לתת מענה לסוגיה זו.

המפגש החוקר עם השטח ביקש לבחון סוגיות כגון: חלוקת משאבי מחקר בין גופים וחוקרים שונים, השפעת האקדמיה על האזור והפיתוח הקהילתי, הקשר בין אקדמיה ותעשייה, הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיית הפריפריה הגיאוגרפית, אופייה של אוניברסיטת העתיד ועוד. זאת, באמצעות מפגש עם דמויות מובילות מתחומי האקדמיה, הרפואה, התעשייה, הרשויות המקומיות, הסטודנטים ותושבי היישובים השונים באזור.

בסיום תהליך המחקר והלמידה התגבשו תובנות ורעיונות שאנו מבקשים להביא לידיעתכם, מתוך הכרה כי בימים הללו עומלת הות"ת על תוכניות אסטרטגיות לחומש, מה שמאפשר חלון הזדמנויות להשפעה וחשיבות לדיון עמוק בסוגיה, לקראת התוכנית הבאה.

תרגיל החקר עסק בשאלה:

באיזה אופן צריכה להתקיים הנוכחות של המערכת האקדמית בצפון הארץ?

בין הסוגיות המרכזיות שנחקרו במסגרת התרגיל:

1. מהו האיזון הנכון בין פיזור משאבי המחקר הלאומיים בין גופים וחוקרים שונים לבין ריכוזם בידי מעטים, להשגת פריצות דרך מדעיות?
2. איך, ובאיזו מידה יש להנגיש את ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה בכלל ובפריפריה הגיאוגרפית בפרט?
3. בהינתן תהליכי שינוי בכלל והאצת המגמה של למידה מרחוק בפרט, מה משמעותו של המושג "קמפוס", ואיך היא יכולה להתממש?
4. מהו תפקיד האקדמיה בפריפריה בהיבט של פיתוח האזור והקהילה?

בהיותו מבוסס על תרגיל חקר במסגרת התכנית "מובילים באקדמיה", **המסמך המצורף מהווה סיכום התרשמותי בלבד של אוסף המפגשים שנערכו עם מובילי ומובילות דעה באזור הצפון. בעוד שהתרגיל כוון ונבנה לעסוק בסוגיה רלוונטית העומדת על סדר היום, הוא אינו מהווה חלק משום מהלך בדיקה פורמלי וממוסד.**

להלן עיקרי הממצאים –

תמונת מצב נוכחית: צפון הארץ דורש פיתוח אזורי

נכון להיום, שטחה הצפוני של מדינת ישראל, הכולל את הגליל, הגולן ואזור העמקים, איננו מפותח דיו, כך שיוכל לספק את צרכיהם של תושבי האזור ולאפשר רווחה כלכלית, בריאותית והשכלתית. הפערים אף גדולים אף יותר בהשוואה בין צפון הארץ ומרכזה, ועל מדינת ישראל לעשות כל שביכולתה לצמצם את הפערים הללו בטווח הארוך והקצר כאחד.

על-פי נתונים של מנהל התכנון הארצי – הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה – מחוז צפון, 9 מתוך הערים הנמצאות בסיכון הגדול ביותר במקרה של רעש אדמה נמצאות במחוז הצפון. בנוסף, לא מעט ערים במחוז הצפון סובלות ממצב סוציאקונומי נמוך. רשימת מתחמי העוני הארצית מכילה 195 יישובים ומתוכם 42 יישובים שלמים. למחוז הצפון קיים ייצוג יתר משמעותי במספר המתחמים עם 28% מאוכלוסיית המתחמים, לעומת 17% מהאוכלוסייה הכללית. נוסף על הסיכון הסימני והפרמטר החברתי-כלכלי, בהיבט של איומים ביטחוניים – ישנו פער באחוזי מיגון העורף במחוז צפון, לעומת מחוזות אחרים במקביל לחשיפה גדולה יותר לפגיעה.

בהקשר של צמצום פערים חברתיים-כלכליים, נשאלת השאלה האם למערכת ההשכלה הגבוהה יש תפקיד בתהליך כזה? ובכן, לעניות דעתנו ונוכח המפגש החוקר עם השטח, התשובה היא חיובית. פרופ' בן-דוד, נשיא המכללה האקדמית גליל מערבי, טוען כי אי הקמת אוניברסיטה צפונית באזור הגליל לא רק שפוגעת בהתפתחות האזור אלא אף מאיימת על מצבו הנוכחי שעלול להשתנות לרעה. על פי נתונים שהתפרסמו בעבר, כמחצית מהסטודנטים המתגוררים בצפון נאלצים לעבור לגור באזורים אחרים על מנת ללמוד לתארים אקדמיים. בנוסף, על פי מחקרי הלמ"ס, צעירים נוטים לקבוע את מקום מגוריהם במקום בו למדו לתארים מתקדמים, וכך נוצר מצב של בריחת אוכלוסייה איכותית מהפריפריה, המשפיעה על המאפיינים הכלכליים והדמוגרפיים באזור.

נתון נוסף שתופס תאוצה בשנים האחרונות הוא עליית שיעור הסטודנטים מהמגזר הערבי במוסדות ההשכלה הגבוהה בכלל ובצפון הארץ בפרט. הקמת אוניברסיטה בצפון הארץ, היכן שקיים ריכוז גבוה באופן משמעותי של אוכלוסייה חלשה מכל המגזרים, יקל על צעירים להשתלב בהשכלה הגבוהה, ולשפר את עתידם באופן משמעותי, טוען פרופ' בן-דוד.

ובדגש על מוסדות להשכלה גבוהה: נדרשת תמיכה לטובת טיוב של ההשכלה הגבוהה בצפון

בצפון הארץ קיימת תשתית אקדמית ענפה, שמבוססת על המכללות האקדמיות "עמק יזרעאל", "תל חי", "בראודה", "גליל מערבי", "כנרת" ו"צפת", מכון מיגל למחקר ומספר מכללות להכשרת מורים. חוגי הלימוד מגוונים וכוללים לימודי רפואה, הנדסה, כלכלה, ניהול וחשבונאות, וחוגי לימוד רבים אחרים לתואר ראשון ולתואר שני. למרות התשתית האקדמית הקיימת מזה עשרות שנים, ולמרות העובדה שבמכללות אלו לומדים עשרות אלפי סטודנטיות וסטודנטים וקיים סגל מבוסס שהוכשר לדוקטורט באוניברסיטאות מצוינות, לא התפתחו מוסדות אלו לאוניברסיטאות, כפי שנעשה באוניברסיטת אריאל, באוניברסיטת בן-גוריון ובמוסדות אחרים.

כפי שהצבענו קודם לכן, למערכת ההשכלה הגבוהה תפקיד משמעותי בתהליך צמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל ועליה לתמוך בדרכים שונות את הפיתוח האזורי. ההשכלה הגבוהה הקיימת היום באזור הצפון אומנם מתפתחת ומתרחבת, אך איננה יכולה לתמוך את הפיתוח האזורי בצורתה

הנוכחית, ועל כן יש לשדרגה. הקמה של אוניברסיטה היא בהחלט חלק מהמענה לצורך בפיתוח האזורי, אך היא מהווה פתרון בטווח הרחוק, שכן נכון להיום טרם הבשילו התנאים בשטח להקמה של אוניברסיטה חדשה. המפגש החוקר עם השטח האיר כי הקמה של אוניברסיטה חדשה בימים הללו לא תיתן מענה לסוגיית צמצום הפערים החברתיים ככל והפערים האקדמיים בפרט, שכן במצב הנוכחי אוניברסיטה חדשה תתקשה להתחרות בסטנדרט האקדמי של המוסדות האחרים ותיועד בעל כורחה להיות מוסד אקדמי חלש.

על אף הקולות הברורים מהשטח של ראשי רשויות, אנשי מנהל, אנשי צוות רפואי ועוד, שכמהים להקמה של מוסד אקדמי חדש, בטווח הקצר, טרם הקמה של מוסד אקדמי חדש, יש לתמוך את המערכת והמוסדות הקיימים, לחזק ולשדרג אותם, כך שיצליחו להשפיע גם בזמן הווה על הפיתוח האזורי. קיימות פעולות שונות שניתן לעשות לטובת טיוב וחיזוק התשתיות והמוסדות הקיימים כגון: שיפור איכות ההוראה, השקעה במחקרים יישומיים שתומכים את התעשייה וההתפתחות האזורית, צמצום הפערים בין המכללות, מתן מענקי מחקר למחקרים וחוקרים בצפון, הקמת עוד מכוני מחקר, הרחבת ההסתנפות (affiliation) וכדומה, כך שהעוגנים הקיימים היום במרחב הצפון יהפכו איכותיים ומקצועיים יותר, וכך ישפיעו לטובה על הפיתוח האזורי.

בטווח הקצר – חיזוק ההשכלה הגבוהה הקיימת ויצירת תשתית יציבה לעתיד

בטווח הקצר נדרשות פעולות פיתוח וחיזוק של מערכת ההשכלה הגבוהה בצפון ושל המוסדות השונים, וזאת על מנת לחזק את התשתיות הקיימות ולייצר תשתיות חדשות, כדי שאלו בתורן תהיינה מוכנות ובשלות להכיל הקמה של אוניברסיטה חדשה. זהו שלב ביניים הנותן מענה עכשווי לצרכים הקיימים בשטח ובמקביל בונה תשתית יציבה לשלב הבא ורחוק הטווח – הקמת אוניברסיטה בצפון.

להלן מספר הצעות שעשויות לתרום לחיזוק מערכת ההשכלה הגבוהה בצפון הארץ בטווח הקצר:

בהיבט של הון אנושי ומשימת ההוראה –

המפגש החוקר עם השטח מחזק את הצורך לתמוך בתהליכי זירוז קליטתם של אנשי סגל באמצעות תנאים טובים יותר, וזאת תוך הבטחה כי האחרונים ישפיעו לטובה על איכות המחקר במוסד. במקביל, יש לבנות תשתית מוסדית שתבטיח מסלול קידום פרללי למסלול הקידום באוניברסיטאות, כזה שאינו קל יותר או קשה יותר. בנוסף, יש לצמצם את שעות ההוראה של אנשי הסגל במכללות, כך שישוו לשעות ההוראה באוניברסיטאות ויפנו את המרצים למחקר.

בהיבט של מחקר –

על מנת לבנות תשתית מוסדית חזקה ויציבה, שלא תתערער בעתיד מהקמה של אוניברסיטה חדשה בצפון, יש לחזק את תהליך התמחותה של כל מכללה, כך שתהפוך למקצועית ולמובילה ביותר בתחומה. בנוסף, חשוב לחבר את המרצים והמרצות במכללות עם המוסדות האקדמיים השונים בטווח הקצר, על מנת

לאפשר להם לעסוק במחקר ולהתקדם במסלול הפרופסיונאלי, זאת על מנת שבטווח הארוך יוכלו להשתייך לאוניברסיטה החדשה. במקביל, יש לבנות תשתית של נטוורקינג וקשרים מקצועיים בין המוסדות השונים בצפון, זאת במטרה לייצר יותר שיתופי פעולה הן בהקשרים מחקריים והן בהקשר של הוראה. כך, ביום שתקבל ההחלטה להקים אוניברסיטה חדשה בצפון, הקמתה תתבסס על תשתית משותפת ושיתופית יציבה. הצעה נוספת נוגעת למתן תקציבי מחקר נוספים למכללות, וזאת בשימת דגש על מתן תקציבי מחקר ייעודיים עבור מחקרים שייטיבו עם האוכלוסייה המקומית, כגון מחקרים פרא-רפואיים.

בהיבט של חיבור לתעשייה המקומית –

על מנת שהמוסדות השונים בצפון יצליחו להיות בעלי ערך עבור האזור בכלל והאוכלוסייה המקומית בפרט, על מערכת ההשכלה הגבוהה לתמוך ולקדם חיבור לתעשייה המקומית. חיבור שכזה יכול להתבטא הן בשיתופי פעולה בנוגע למחקרים בסיסיים (באמצעות רעיונות שעולים מהמפגש הבלתי אמצעי עם השטח) והן בנוגע לשיתופי פעולה בנוגע למחקרים יישומיים (מחקר המנסה לתת מענה לשאלות ובעיות ממשיות שמתעוררות בתעשייה המקומית ובמרקם האזורי). שיתופי פעולה מהסוג הזה הם win-win עבור כלל המעורבים – המערכת זוכה לקרקע פורייה ובתולית לחקור בה ובאמצעותה, התעשייה זוכה במוחות חדים ואיכותיים העוסקים במציאת פתרונות יישומיים עבורה, הקהילה המקומית מועסקת בשני התהליכים הללו והאזור זוכה בתשומת הלב הראויה לו.

בהיבט של מודל התקצוב –

המפגש החוקר עם השטח האיר על החשיבות שבהטמעת מודל תקצוב דיפרנציאלי בין המכללות המתוקצבות בצפון הארץ, לבין המכללות המתוקצבות בשאר הארץ. ביטוי לתקצוב דיפרנציאלי מהסוג הזה יכול להתבטא לדוגמא ביתר תגמול עבור שעות ההוראה בפריפריה.

בטווח הארוך – הקמת אוניברסיטה בצפון

בהנחה שההצעות שלהלן אכן תיתנה מענה לפערים הקיימים בטווח הקצר, לא ניתן להימנע מהקמה של אוניברסיטה בטווח הארוך. נתונים אודות הכפלה של האוכלוסייה במחוז הצפון, ובהתאמה גדילה בצורך של התעשייה בנוגע לכוח עבודה איכותי ומוכשר, לצד העובדה כי על-אף התשתית האקדמית הקיימת לא התפתחו המוסדות האקדמיים בצפון לאוניברסיטאות, מחייבים הקמה של אוניברסיטה בצפון. אוניברסיטה שתהווה את המוסד האקדמי המוביל והחזק של מחוז הצפון, שתוביל בתחומי מחקר חדשניים המאפיינים את המרקם האזורי ואשר תפעל בשיתוף עם התעשייה המקומית ולטובת תושבי המחוז. קיימים מספר מודלים אפשריים להקמה של אוניברסיטה בצפון. בהתבסס על מודל SWOT לניתוח אסטרטגי (ראשי התיבות: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), מוצגים להלן חמישה מודלים אפשריים להקמה של אוניברסיטה בצפון, על חוזקותיהם, חולשותיהם, ההזדמנויות והאיומים שהם מכילים בתוכם.

מודל א': אוניברסיטת חיפה כעוגן

לפי מודל זה, אוניברסיטת חיפה והטכניון חוברים במטרה לקחת בעלות אקדמית ע מחוז הצפון. במודל הזה המכללות החזקות הפועלות כיום בצפון יסונפו לאוניברסיטת חיפה ולטכניון ולמעשה יהפכו לשלוחות שלהן.

חוזקות: חיבור החוזקות של אוניברסיטת חיפה יחד עם המקצועיות של הטכניון ומכללות מתמחות מסונפות, ייצר מגוון גדול ועשיר של תחומי מחקי ולימוד, שבתורו יגדיל את הצעת הערך לסטודנטים בפרט ולאזור בכלל.

חולשות: קיים ספק לגבי המוטיבציה של אוניברסיטת חיפה ושל הטכניון לשתף פעולה עם מודל כזה. בנוסף, המודל הזה מאפשר מקום רק לקומץ קטן של מכללות, שהן גם ככה המכללות החזקות באופן יחסי, מה שיגדיל את הפער אל מול המכללות האחרות.

הזדמנויות: מודל לפיו אוניברסיטת חיפה היא אוניברסיטת הצפון והמכללות האזוריות הן שלוחותיה, יחזק את המכללות האזוריות. חיזוק שכזה יתבטא בסגל איכותי ומקצועי שיעתיק את מגוריו לאזור הצפון, יקבעו שם את מגוריהם כקבע, יגדלו את ילדיהם וכד'. כל אלו ישפיעו בתורם על הפיתוח האזורי ובתהליך היזון חוזר ישפיעו חזרה על הישגותם והצטרפות של אנשי סגל נוספים.

איומים: ובכן, האיום הגדול ביותר במודל זה הוא הקושי לתקצב את המהלך הזה והסיכון שמא סינוף של מכללות לא בהכרח יהווה מהלך של איגום משאבים, אלא להיפך.

מודל ב': הסבת מכללה מובילה לאוניברסיטה

לפי מודל זה, מכללה מובילה בצפון תוסב בתהליך מבוקר לאוניברסיטה, בדומה לתהליכים שעברו אוניברסיטת בן-גוריון ואוניברסיטת אריאל.

חוזקות: הסבה של מוסד אקדמי קיים ממכללה לאוניברסיטה מאפשרת הישענות על המבנים הקיימים: הפיזיים, הכלכליים, האנושיים והמחקריים.

חולשות: בחירה במכללה אחת על פני מכללה אחרת עשויה לגרור מאבקי כוח בין המכללות. המכללות שלא תבחרנה עשויות לחוש מקופחות ואולי אף לנסות להתנגד לתהליך.

הזדמנויות: מהלך שכזה יביא איתו השקעה משמעותית במכללה הנבחרת ואיתה שיפור משמעותי בתשתיות אזוריות באזור הצפון כגון: דוור, תחבורה, מעונות לסטודנטים, תרבות ופנאי ועוד.

איומים: הסבת מכללה חזקה לאוניברסיטה תהווה חיזוק של מוסד אחד בהכרח על פני המכללות האחרות. עוגת התקציב תאלץ להתחלק אחרת ותגרור פגיעה תקציבית במכללות האזוריות.

מודל ג': הקמת רשת רב-קמפוסית

מודל זה מתייחס לאוניברסיטה מחקרית רב-מוקדית, בעלת מטה מרכזי ומרכזים אקדמיים הפועלים לפי חלוקת עבודה התמחותית. הקמפוס יהווה קמפוס מבוזר המושתת על המכללות האזוריות השונות.

חוזקות: החוזקה הבולטת ביותר היא היכולת לצמצם הוצאות ולאגם משאבים. בקמפוסים של המכללות יש מקום וציוד מתאימים, ביישובים ישנה אוכלוסייה שצמאה להשכלה גבוהה מעבר לתואר ראשון יישומי ובסגל המכללות יש קבוצה רחבה של מרצים חוקרים או בעלי פוטנציאל מחקרי.

חולשות: באופן כללי, ההצדקה לקיום אוניברסיטה בישראל מתמודדת עם שאלות רבות, והקמה של אוניברסיטה רב-קמפוסית אף יותר. שכן נשאלת השאלה האם ניתן לבנות אוניברסיטה שהיא מבוזרת ולא ממוקדת ומרוכזת במקום אחד. זהו מודל שלא קיים היום בישראל ולכן הצעה שלו עשויה לעורר לא מעט התנגדויות.

הזדמנויות: מודל זה מהווה הזדמנות ליצירת מבנה הוליסטי של אקדמיה בצפון, כזה הנקבע על-ידי סך כל הקמפוסים המרכיבים אותו.

איומים: האיום המרכזי הוא חוסר הרצון או המוטיבציה של המכללות האזוריות לשתף פעולה עם המודל הזה ורצון לשמור על אוטונומיה ונפרדות.

מודל ד': הקמת אוניברסיטה חדשה

לפי מודל זה, תתממש החלטת הממשלה משנת 2005 להקים אוניברסיטה חדשה בגלל.

חוזקות: אוניברסיטה חדשה תהווה שחקנית צעירה בשדה האקדמיה בארץ, מה שיביא להמרצת התחרות ולכניסה של רוח מחקרית צעירה וחדשנית.

חולשות: התשתיות הקיימות לא בשלות להכיל הקמה של אוניברסיטה חדשה. בנוסף, נראה כי גיוס של אנשי סגל איכותיים שאינם תושבי האזור יהיה משימה מאתגרת.

הזדמנויות: אוניברסיטה חדשה תביא איתה הזדמנויות רבות לכלל המעורבים בעניין, החל מתוכניות הצטיינות לנוער כגון "נוער שוחר מדע", עידוד ותמיכה במחקרים שייטיבו את התשתיות האזוריות, השקעה באנרגיה, בבריאות, בחינוך האזורי ועוד.

איומים: אוניברסיטה חדשה תהווה תחרות עבור המוסדות האקדמיים הקיימים, כמו גם תהווה מוקד להשקעה גדולה מאוד של משאבים, שיש שיחשבו שהיא מיותרת ויש להשקיעם במטרה לחזק את המוסדות הקיימים, בייחוד במצב שהתשתיות האזוריות לא בשלות לתמוך מהלך משמעותי שכזה.

מודל ה': השארת המצב הקיים

מודל זה הוא המשך ישיר של המציאות הקיימת ועונה לדרישות המתנגדים להקמה של אוניברסיטה חדשה בישראל.

חוזקות: השארת המצב כפי שהוא בהכרח שומר על סטטוס קוו ועל יציבות בשדה ההשכלה הגבוהה בטווח הקצר. אין ערעור על חלוקת המשאבים התקציביים והסדר נשמר על קנו.

חולשות: בוגרי המכללות האזוריות אומנם יסיימו את לימודיהם, אך כנראה שלא יוכלו לעבוד ולכלכל את חייהם, כיוון שתשתית התעסוקה בצפון חסרה.

הזדמנויות: קבלת החלטה על אי הקמה של אוניברסיטה חדשה מאפשרת להשקיע משאבים בחיזוק ושיפור המוסדות האקדמיים ופועלים כבר היום באזור הצפון.

איומים: אי הקמה של אוניברסיטה בצפון והשארת המצב כפי שהוא כיום לא רק שעשויה לפגוע בהתפתחות האזור, אלא אף מאיימת על המצב הנוכחי שעלול להשתנות לרעה עקב הכפלה של מספר האוכלוסייה והגירה שלילית של אוכלוסייה איכותית מהאזור בגין הרצון להשכלה איכותית וגבוהה.

סיכום

מסמך זה עוסק בשאלת הנוכחות האקדמית באזור הצפון של ישראל. נדמה שלסוגיה מורכבת זו אין תשובה חד-משמעית, והדבר ניכר בהצעות, ברעיונות ובעמדות השונות אליהם נחשפו וניסינו להביאן כאן. בעוד שברור כי המשך צמיחתה של מערכת ההשכלה הגבוהה חיוני לשם תמיכה בפיתוח האזורי, טרם התבהרה תרומתה האפשרית לפיתוח השכלה גבוהה ברמה הלאומית. מתוך כך מוצע להמשיך ולבחון, אילו מהפתרונות מתאים לכל אחת מהמטרות המשלימות וכיצד נכון לסנכרן אותם על ציר הזמן. על-אף היעדרה של שורה תחתונה ברורה, אנו מקווים שהניתוח המובא כאן, המשקלל עשרות קולות של בעלי עניין שונים, יוכל לשמש להבנה רחבה של הנושא, לניסוח וחיזוק האלטרנטיבות השונות על חסרונותיהן ויתרונותיהן, ולהעשרה והעמקת הדיון בנושא.

ביבליוגרפיה

1. אילן, א' (2020). תכנית אסטרטגית לשנת 2040 מחוז צפון, משרד האוצר, מטה הדיור, הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה מחוז צפון.
2. איילון ח' (2007). מי לומד מה, היכן, מדוע? השלכות חברתיות של ההתרחבות והגיוון במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. מגמות.
קישור לקריאה מקוונת: <https://people.socsci.tau.ac.il/mu/hyalon/files/2010/11/whostudieswhat.pdf>
3. וולנסקי, ע' (2005). אקדמיה בסביבה משתנה: מדיניות ההשכלה הגבוהה של ישראל - 1952-2004. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
קישור לקריאה מקוונת: <https://kotar.cet.ac.il/KotarApp/Index/Book.aspx?nBookID=96768233>
4. http://math.haifa.ac.il/YAIR/shohat-report_e.pdf

5. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3271098,00.html>
6. <https://www.themarker.com/opinion/1.2210790>
7. https://www.gov.il/he/departments/policies/2005_des3578
8. https://www.mako.co.il/news-israel/education-q4_2015/Article-8a15bfe74583151004.htm
9. http://www.rashuiot.co.il/html5/ARCLookup.taf?_function=details&_ID=46162&did=1118&G=8704&SM=
10. <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/54/ART2/573/810.html>
11. https://www.galil.gov.il/html5/?_id=9436&did=2023&G=9436#gsc.tab=0

נספח 1 – מבנה תרגיל החקר

מובילות ומובילים יקרים בוקר טוב!
במסגרת הסמינר הינכם יוצאים לתרגיל חקר שיעסוק בשאלת נוכחותה והתארגנותה של מערכת ההשכלה הגבוהה באזור צפון הארץ.
לשאלה זו היבטים ושיקולים רבים: פוליטיים, כלכליים, חברתיים, ולאורך השנים הושמעו עמדות שונות וננקטו מהלכים שונים המנסים לתת לה את המענה האולטימטיבי.
אתם, נשות ואנשי אקדמיה, אשר מכהנים כיום בתפקידי מפתח ניהוליים במערכת האקדמית בישראל, יוצאים לחקור את השאלה שלהלן ואת האפשרויות השונות, על שלל השפעותיהן, באמצעות מפגש עם דמויות מובילות מתחומי האקדמיה, החינוך, התעשייה, הרשויות המקומיות ותושבי היישובים השונים באזור.

המפגש החוקר שלכן/ם עם השטח יבקש לבחון סוגיות כגון: חלוקת משאבי מחקר בין גופים וחוקרים שונים, השפעת האקדמיה על האזור והפיתוח הקהילתי, הקשר בין אקדמיה ותעשייה, הנגשת השכלה הגבוהה לאוכלוסיית הפריפריה הגיאוגרפית, אופייה של אוניברסיטת העתיד ועוד. בסיום תהליך המחקר והלמידה, תתבקשו לגבש מסמך המלצות אסטרטגי, אשר יונח על שולחן העבודה של המועצה להשכלה גבוהה.

לרשותכם מס' עזרים לביצוע המשימה:

1. לו"ז פגישות.
2. מפת ניווט.
3. שאלות מנחות ונק' להתייחסות.

בהצלחה!

צוות מובילים באקדמיה

שאלות מנחות למפגשים

באופן כללי, בפגישותיכם, ניתן להשתמש במכוון של 4 שאלות מנחות:

1. מה קיים היום?
2. מה עובד טוב?
3. מה הם האתגרים?
4. מה צריך לקרות בעתיד?

בנוסף, מצורפות שאלות מעט יותר ספציפיות:

- ספר/י על העשייה שלך כיום בכל הנוגע לצפון – מה הוביל אותך לזה? מה מוקד העשייה שלך? מדוע? מהם מעגלי השפעה שלך?

- האם קיים קשר בין העשייה שאת/ה מקדם למוסדות אקדמיים בצפון? אם כן, מה טיבו, מהן מטרותיו, על מה הוא משפיע?
- במידה ורלוונטי ניתן לשאול – מהם לדעתך/על בסיס החוויה שלך השיקולים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים שמעורבים בסוגיית האקדמיה בצפון?
- במידה ורלוונטי ניתן לשאול – עד כמה את/ה מעריך כי קיימת נגישות להשכלה גבוהה לאוכלוסיית הפריפריה הגיאוגרפית?
- מהם לדעתך האתגרים של הצפון? ממה הם נובעים וכיצד לעניות דעתך יש להתמודד איתם?
- באיזה אופן משתלבת האקדמיה בתמונת העתיד של הצפון לעניות דעתך?
- מהו לדעתך תפקיד האקדמיה במענה על אתגרי הצפון?
- מהו לדעתך תפקיד האקדמיה כמשפיעה על האזור והפיתוח הקהילתי?
- איך את/ה רואה את הקשר בין אקדמיה לתעשייה בצפון?
- כיצד את/ה רואה את האופן בו יש לחלק את משאבי המחקר בין גופים וחוקרים שונים?
- מה יהיה אופייה של אוניברסיטת העתיד לדעתך?
- כיצד אתה חושב שעל האקדמיה בצפון להתארגן? ועל אילו צרכים עליה לתת מענה?

מפגשים עם מנהיגות. ים ומובילי דעה בצפון

קבוצה 1 – אשכול בית הכרם הגלילי

- רונית עובדיה, מנכ"לית אשכול בית הכרם.
- אורן הרפז, יו"ר מפעל קוליברי, ממייסדי ארגון לשת"פ בין תעשיינים בנושא חדשנות.
- פרופ' שרית סיון, משנה לנשיא לעניינים אקדמיים, מכללת אורט בראודה.
- ד"ר ספואת אבו ראייה, ראש עיריית סחנין.
- פרופ' וופא אליאס, ראש המחלקה להנדסת תחבורה במכללת סמי שמעון, מחזור א' מובילים באקדמיה.

קבוצה 2 – אשכול גליל מזרחי

- מכללת תל-חי: פרופ' יוסי מקורי, נשיא המכלה; פרופ' סנאית תמיר, משנה לנשיא לעניינים אקדמיים; מר אלי כהן, מנכ"ל; גב' מדי אטיאס, סמנכ"ל מנהל ומשאבי אנוש.
- מכון מיגל: דוד זיגדון, מנהל מכון מחקר מיגל; פרופ' קרלוס דזורס, מנהל מדעי.
- נורית צור, מנכ"לית אשכול גליל מזרחי.
- דולאן אבו סלאח, ראש מועצת מג'דל שאמס.

קבוצה 3 – אשכול גליל מערבי

- מר דן פרת, מנכ"ל תעשיידע.
- מר שמעון לנקרי, ראש עיריית עכו.
- מכללת גליל מערבי: פרופ' ניסים בן דוד, נשיא; ד"ר כרמית גל, מזכירה אקדמית.
- ד"ר מסעד ברהום, מנהל המרכז הרפואי לגליל וד"ר חיים פוטרמן, משנה לדיקן למחקר בפקולטה לרפואה.
- גב' יעל רון, מנכ"לית אשכול גליל מערבי.
- מר יגאל כהן, מנכ"ל בית לוחמי הגטאות.

קבוצה 4 – אשכול גליל והעמקים

- ד"ר פאהד חכים, מנהל בית החולים בנצרת.
- מר יצחק הרפז, נשיא מכללת עמק יזרעאל.
- מר עימד תלחמי, יזם ומייסד באבקום.
- גב' שירי גרין אלגביש, מנכ"לית האופן וואלי.

קבוצה 5 – אשכול כנרת והעמקים

- ד"ר הגר מזרחי, מנהלת ביה"ח פוריה.
- פרופ' שמעון גפשטיין, נשיא מכללת כנרת.
- מר אלעד שמיר, ראש מחלקת חדשנות כנרת.
- מר מוקי צור, הסטוריון של ההתיישבות בעמק הירדן, מכללת כנרת.
- מר עידן גרינבוים, ראש מועצת עמק הירדן.

מוניליים
באקדמיה
Leadership
in Academia

נספח 2 – טבלה מרכזת

איומים	הודמנויות	חולשות	חוזקות	
--------	-----------	--------	--------	--

<p>האיום הגדול ביותר במודל זה הוא הקושי לתקצב את המהלך הזה והסיכון שמא סינוף של מכללות לא בהכרח יהווה מהלך של איגום משאבים, אלא להיפך.</p>	<p>מודל לפיו אוניברסיטת חיפה היא אוניברסיטת הצפון והמכללות האזוריות הן שלוחותיה, יחזק את המכללות האזוריות. חיזוק שכזה יתבטא בסגל איכותי ומקצועי שיעתיק את מגוריו לאזור הצפון, יקבעו שם את מגוריהם כקבע, יגדלו את ילדיהם וכד'. כל אלו ישפיעו בתורם על הפיתוח האזורי ובתהליך היוון חוזר ישפיעו חזרה על הישארותם והצטרפות של אנשי סגל נוספים..</p>	<p>קיים ספק לגבי המוטיבציה של אוניברסיטת חיפה ושל הטכניון לשתף פעולה עם מודל כזה. בנוסף, המודל הזה מאפשר מקום רק לקומץ קטן של מכללות, שהן גם ככה המכללות החזקות באופן יחסי, מה שיגדיל את הפער אל מול המכללות האחרות.</p>	<p>חיבור החזקות של אוניברסיטת חיפה יחד עם המקצועיות של הטכניון ומכללות מתמחות מסונפות, ייצר מגוון גדול ועשיר של תחומי מחקי ולימוד, שבתורו יגדיל את הצעת הערך לסטודנטים בפרט ולאזור בכלל.</p>	<p>אוניברסיטת חיפה כעוגן</p>
<p>הסבת מכללה חזקה לאוניברסיטה תהווה חיזוק של מוסד אחד בהכרח על פני המכללות האחרות. עוגת התקציב תאלץ להתחלק אחרת ותגרור פגיעה תקציבית במכללות האזוריות.</p>	<p>מהלך שכזה יביא איתו השקעה משמעותית במכללה הנבחרת ואיתה שיפור משמעותי בתשתיות אזוריות באזור הצפון כגון: דיור, תחבורה, מעונות לסטודנטים, תרבות ופנאי ועוד.</p>	<p>בחירה במכללה אחת על פני מכללה אחרת עשויה לגרור מאבקי כוח בין המכללות. המכללות שלא תבחרנה עשויות לחוש מקופחות ואולי אף לנסות להתנגד לתהליך.</p>	<p>הסבה של מוסד אקדמי קיים ממכללה לאוניברסיטה מאפשרת הישענות על המבנים הקיימים: הפיזיים, הכלכליים, האנושיים והמחקריים.</p>	<p>הסבת מכללה מובילה לאוניברסיטה</p>
<p>האיום המרכזי הוא חוסר הרצון או המוטיבציה של המכללות האזוריות לשתף פעולה עם המודל הזה ורצון לשמור על אוטונומיה ונפרדות.</p>	<p>מודל זה מהווה הזדמנות ליצירת מבנה הוליסטי של אקדמיה בצפון, כזה הנקבע על-ידי סך כל הקמפוסים המרכיבים אותו.</p>	<p>באופן כללי, ההזדקה לקיום אוניברסיטה בישראל מתמודדת עם שאלות רבות, והקמה של אוניברסיטה רב-קמפוסית אף יותר. שכן נשאלת השאלה האם ניתן לבנות אוניברסיטה שהיא מבוצרת ולא ממוקדת ומרוכזת במקום אחד. זהו מודל שלא קיים היום בישראל ולכן הצעה שלו עשויה לעורר לא מעט התנגדויות.</p>	<p>החזקה הבולטת ביותר היא היכולת לצמצם הוצאות ולאגם משאבים. במקפוסים של המכללות יש מקום וציוד מתאימים, ביישובים ישנה אוכלוסייה שצמאה להשכלה גבוהה מעבר לתואר ראשון יישומי ובסגל המכללות יש קבוצה רחבה של מרצים חוקרים או בעלי פוטנציאל מחקרי.</p>	<p>רשת רב-קמפוסית</p>
<p>אוניברסיטה חדשה תהווה תחרות עבור המוסדות האקדמיים הקיימים, כמו גם תהווה מוקד להשקעה גדולה מאוד של משאבים, שיש שיחשבו שהיא מיותרת ויש להשקיעם במטרה לחזק את המוסדות הקיימים, בייחוד במצב שהתשתיות האזוריות לא</p>	<p>אוניברסיטה חדשה תביא איתה הזדמנויות רבות לכלל המעורבים בעניין, החל מתוכניות הצטיינות לנוער כגון "נוער שוחר מדע", עידוד ותמיכה במחקרים שייטיבו את התשתיות האזוריות, השקעה באנגריה, בבריאות, בחינוך האזורי ועוד.</p>	<p>התשתיות הקיימות לא בשלות להכיל הקמה של אוניברסיטה חדשה. בנוסף, נראה כי גיוס של אנשי סגל איכותיים שאינם תושבי האזור יהיה משימה מאתגרת.</p>	<p>אוניברסיטה חדשה תהווה שחקנית צעירה בשדה האקדמיה בארץ, מה שיביא להמרצת התחרות ולכניסה של רוח מחקרית צעירה וחדשנית.</p>	<p>הקמת אוניברסיטה חדשה</p>

בשלות לתמוך מהלך משמעותי שכזה.				
אי הקמה של אוניברסיטה בצפון והשאת המצב כפי שהוא כיום לא רק שעשויה לפגוע בהתפתחות האזור, אלא אף מאיימת על המצב הנוכחי שעלול להשתנות לרעה עקב הכפלה של מספר האוכלוסייה והגירה שלילית של אוכלוסייה איכותית מהאזור בגין הרצון להשכלה איכותית וגבוהה.	קבלת החלטה על אי הקמה של אוניברסיטה חדשה מאפשרת להשקיע משאבים בחיזוק ושיפור המוסדות האקדמיים הקיימים ופועלים כבר היום באזור הצפון.	בוגרי המכללות האזוריות אומנם יסיימו את לימודיהם, אך כנראה שלא יוכלו לעבוד ולכלכל את חייהם, כיוון שתשתית התעסוקה בצפון חסרה.	השאת המצב כפי שהוא בהכרח שומר על סטטוס קוו ועל יציבות בשדה ההשכלה הגבוהה בטווח הקצר. אין ערעור על חלוקת המשאבים התקציביים והסדר נשמר על קנו.	השאת המצב הקיים